

Avdelningen för djurskydd
och hälsa

2009-06-30
Version 1.1

Dnr 31-2401/09

Vägledning för kontrollmyndigheter m.fl.

Bilaga **Försöksdjur**

Fastställt: den 30 juni 2009

Innehåll

1. INFORMATION OM DJURFÖRSÖK OCH FÖRSÖKSDJUR.....	4
DEFINITION AV DJURFÖRSÖK OCH FÖRSÖKSDJUR	4
GRUNDLÄGGANDE TILLSTÅND OCH GODKÄNNANDEN	4
UNDANTAG FRÅN KRAVET PÅ ANVÄNDARTILLSTÅND OCH ETISKT GODKÄNNANDE.....	4
UNDANTAG FRÅN KRAVET PÅ TILLSTÅND ATT FÖDA UPP.....	5
VETERINÄR OCH GODKÄND FÖRESTÅNDARE	5
2. PLANERING AV KONTROLLEN.....	6
3. TILLSTÅND OCH GODKÄNNANDEN.....	7
TILLSTÅND	7
ETISKT GODKÄNNANDE	7
GODKÄND ANLÄGGNING	8
4. PERSONAL	8
PERSONALSTYRKA OCH UTBILDNING.....	8
PRIMATETOLOG.....	9
5. TILLSYN OCH SKÖTSEL.....	9
TILLSYN I TILLRÄCKLIG OMFATTNING	9
TILLSYN AV AUTOMATISKA SYSTEM.....	10
DJURENS SKÖTSEL M.M.	10
SJUKA OCH SKADADE DJUR.....	11
6. JOURNALER	11
JOURNALFÖRING – INDIVIDUELLT ELLER I GRUPP.....	11
JOURNALFÖRING – BEVARANDE OCH INNEHÅLL	12
GODKÄNNANDEN, TILLSTÅND OCH JOURNALER FINNS PÅ DJURAVDELNINGEN.....	12
7. UTRYMMEN, INREDNING OCH UTRUSTNING	12
INFORMATION PÅ DJURUTRYMMEN.....	12
ANPASSAD MILJÖ	13
TILLRÄCKLIGT STORA UTRYMMEN	13
UTFORMNING AV INREDNING	14
8. KLIMAT OCH BELYSNING.....	14
KLIMAT OCH VENTILATION	14
BELYSNING	14
SKYDD FÖR ELINSTALLATIONER M.M.	14
BULLER	15
9. FODER OCH VATTEN	15
LUGNT OCH NATURLIGT INTAG AV FODER OCH VATTEN	15
TILLRÄCKLIG OCH VÄLBALANSERAD NÄRINGSTILLFÖRSEL	15
DRICKSVATTEN AV BRA KVALITET	16
10. RENHÅLLNING OCH STRÖ.....	16
RENHÅLLNING.....	16
STRÖMEDEL OCH BOMATERIAL	16

11. OPERATIVA INGREPP	16
OPERATIVA INGREPP	16
12. AVEL.....	17
AVEL SOM INNEBÄR LIDANDE	17
DESTINATIONSUPPFÖDNING	17
13. ÖVRIGT.....	18
RAPPORTERING AV STATISTIK	18
AVLIVNING.....	18
ÖVRIGA BRISTER	18
14. ÖVERGRIPANDE INFORMATION OM FÖRSÖK	18
KONTROLL AV FÖRSÖK.....	19
UNDANTAG FRÅN VISSA DJURSKYDDSBESTÄMMELSER.....	19
15. ALLMÄNT OM FÖRSÖKET	19
FÖRSÖK SOM HAR KONTROLLERATS	19
PLANERING AV FÖRSÖK	20
JOURNALFÖRING	21
TILLSYN UNDER FÖRSÖKET	21
VETERINÄR DELTAR VID TILLSYNYN I VISSA FALL	22
GENOMFÖRANDE AV FÖRSÖKET	22
DJURENS VÅRD OCH HÅLLANDE	22
BEDÖVNING M.M.	23
ÅTGÄRDER I SAMBAND MED AVSLUTANDET AV ETT DJURFÖRSÖK.....	24
ÅTERANVÄNDNING AV DJUR	24
16. SÄRSKILDA KRAV FÖR FÖRSÖK MED VISSA DJUR.....	25
PRIVATÄGDA DJUR	25
DJUR I BRUKSBESÄTTNINGAR	25
DJUR I DJURPARKER	26
DJUR I NATUREN.....	26
UTROTNINGSHOTADE DJUR	27
17. SÄRSKILDA BESTÄMMELSER FÖR VISSA DJURFÖRSÖK.....	27
VÄVNADSPROVTAGNING	27
INJEKTIONER VID IMMUNISERING	27
ANVÄNDNING AV HYBRIDOM	29
BLODAVTAPPNING VID FRAMSTÄLLNING AV ANTIKROPPAR	29
LEDSJUKDOM HOS SMÅGNAGARE	29
TOXICITETSTEST	30
TESTNING AV KOSMETIKA	30
18. ÖVRIGT, FÖRSÖK.....	30
ÖVRIGA BRISTER	30

1. Information om djurförsök och försöksdjur

Definition av djurförsök och försöksdjur

Djurförsök är när ett djur används för:

1. vetenskaplig forskning,
2. sjukdomsdiagnos,
3. utveckling och framställning av läkemedel eller kemiska produkter,
4. undervisning, om användningen innebär att djuret avlivas, utsätts för operativt ingrepp, injektion eller blodavtappning eller om djuret orsakas eller riskerar att orsakas lidande,
5. andra jämförbara ändamål, samt
6. framställning av djur med förändrad arvs massa om gentekniska, kemiska eller liknande metoder används.

Det är alltså ändamålet som avgör om det är ett djurförsök. Även försökssituationer där djur inte utsätts för något lidande kan alltså vara djurförsök, t.ex. användande av djur i vissa beteendestudier eller avlivning av djur utan att något ingrepp eller liknande gjorts.

Ett *försöksdjur* är ett djur som används i djurförsök eller som föds upp, förvaras eller tillhandahålls för djurförsök. (För definition av "förvara" och "tillhandahålla" se nedan.)

Grundläggande tillstånd och godkännanden

- ⇒ Tillstånd från Jordbruksverket för att använda, föda upp, tillhandahålla eller förvara försöksdjur.
- ⇒ Om djuren ska hållas på en försöksdjursanläggning måste den vara godkänd av Jordbruksverket. Även om- och tillbyggnationer ska vara godkända av verket om det är av betydelse ur djurskyddssynpunkt.
- ⇒ Varje försök ska godkännas av en djurförsöksetisk nämnd.
- ⇒ Om privatägda hundar och katter ska användas krävs en dispens från Jordbruksverket.
- ⇒ Godkännande av anläggning med innesluten användning av genetiskt modifierade djur. Länsstyrelsen har inte tillsynen över dessa godkännanden, men det kan vara bra att veta att de finns.

Tillhandahålla innebär att sälja eller leverera försöksdjur utan att ha fött upp djuren. Den som har uppfödartillstånd och samtidigt säljer eller levererar djur behöver dock inte ha tillstånd att tillhandahålla djur. Detta gör att det är ovanligt med denna typ av verksamhet.

Förvara innebär att hålla försöksdjur på en anläggning där de inte används, föds upp eller tillhandahålls. Även detta är väldigt ovanligt och skulle t.ex. kunna förekomma om djur mellan två försök vistas på en annan anläggning än den där de används. Detta tillstånd behövs inte om man har något av de andra tillstånden.

Observera dock att om någon som använder försöksdjur även föder upp försöksdjur behövs båda tillstånden.

Undantag från kravet på användartillstånd och etiskt godkännande

Det är bara vid djurförsök med djur av djurklasserna däggdjur, fåglar, kräldjur, groddjur, fiskar och rundmunnar som det behövs tillstånd att använda djur och etiskt godkännande. Det innebär att den som använder djur som tillhör andra klasser (ryggradslösa djur) inte behöver något tillstånd eller godkännande.

Det är dessutom enbart för djurklasserna däggdjur, fåglar, kräldjur, groddjur, fiskar och rundmunnar som statistik måste rapporteras in.

Vidare är utfodringsförsök som sker vid sedvanligt hållande av husdjur och som inte är förenade med lidande för djuren undantagna från kravet på tillstånd och godkännande. Detta gäller även traditionell ringmärkning av fåglar. Observera dock att hållande av djur vid en försöksdjursanläggning aldrig kan ses som ”sedvanligt hållande” och att det vid ringmärkning krävs tillstånd om man ska göra något utöver ringmärkning och vägning t.ex. provtagningar eller märkning på annat sätt.

Forskning som innebär att embryon från djur används kan omfattas både av kravet på tillstånd att använda försöksdjur och av provningsplikten. Bedömningen görs av Jordbruksverket respektive den etiska nämnden från fall till fall med hänsyn till embryonas utveckling.

Vetenskapliga försök som använder sig av organ eller organdelar från redan döda djur (t.ex. från slakterier) omfattas inte av etisk provningsplikt eller krav på tillstånd att använda försöksdjur. Om djuren däremot avlivas för att deras organ ska användas för vetenskaplig forskning gäller provningsplikten och kravet på tillstånd.

Undantag från kravet på tillstånd att föda upp

Grundregeln är att försöksdjur ska vara destinationsuppfödda, dvs. vara uppfödda i syfte att bli försöksdjur. Många djurslag är dock undantagna från detta krav.

De djurslag som ska vara destinationsuppfödda är:

mus, råtta, marsvin, hamster, gerbil, kanin, hund, katt, iller, vaktel, samtliga primatarter och samtliga arter av genetiskt modifierade ryggradsdjur

Det är syftet med uppfödningen som avgör om den ska betraktas som destinationsuppfödning eller som någon annan slags uppfödning. Det finns alltså inget krav på att t ex hästar, grisar eller höns måste vara destinationsuppfödda. Men om syftet med uppfödningen är att föda upp försöksdjur är det destinationsuppfödning och det krävs tillstånd från Jordbruksverket för att göra det. Undantaget från kravet på destinationsuppfödning gör det dock möjligt att köpa in djur av dessa djurslag från exempelvis vanliga produktionsbesättningar till skillnad från de djurslag som inte är undantagna från kravet på destinationsuppfödning.

Jordbruksverket har dock möjlighet att ge dispens från kravet på destinationsuppfödning för hundar och katter, vilket sker tämligen ofta för forskning som görs på patienthundar och katter i den svenska hund- och kattpopulationen.

Veterinär och godkänd föreståndare

På tillstånden står det vem som är veterinär respektive godkänd föreståndare. De båda ska tillsammans bevaka djurskyddet och är ansvariga för att verksamheten inte strider mot Djurskyddslagen. Nedan följer en sammanfattning av deras uppgifter.

Veterinärens uppgifter

Veterinären har till uppgift att bevaka djurskyddet, och ska dessutom ge råd och anvisningar om hur själva djurförsöken utformas. Rådgivningen ska omfatta både veterinärmedicinska aspekter och djurens fysiska och psykiska välbefinnande. Veterinären ska delta både i planeringen av försöken och i tillsynen av djuren i de fall då försöken medför lidande för djuren. Han eller hon ska också utföra annan veterinärmedicinsk behandling av djuren om det behövs.

Veterinären ska också ta fram en plan för olika aspekter av djurskyddet och hålla den aktuell, och ska vid behov samråda med föreståndaren. Om en etolog är knuten till verksamheten ska veterinären även samarbeta med denna om planen.

Veterinären beslutar om avlivning eller återanvändning av djur, om inte den djurförsöksetiska nämnden redan fattat ett sådant beslut. Om djuret ska leva vidare ska veterinären eller någon annan lämplig person ha tillsyn över djuret så länge det är kvar på anläggningen.

Föreståndarens uppgifter

Föreståndaren ska delta när försöken planeras. Han eller hon är den som ansvarar för djurhållningen och tillsynen samt för att:

- utrustningen fungerar
- både djuren och deras burar är märkta på rätt sätt
- tillstånd från Jordbruksverket, godkännande från etiska nämnden och anläggningsgodkännandet finns tillgängliga på djuravdelningen
- villkor för destinationsuppfödning uppfylls
- det förs journal
- rapportera statistik varje år till Jordbruksverket
- lämna förslag till tillståndsinnehavaren om vilka som bör delta i utbildningar

2. Planering av kontrollen

Användning av försöksdjur kan vara allt ifrån användning av djur i undervisning som kan innebära lidande till kliniska försök, beteendestudier och försök på gårdar m.m. Kontrollerna måste därför anpassas efter djurslag och typ av verksamhet.

Kontrollvägledningen och checklisten kan därför inte alltid ta hänsyn till alla möjliga försöksdjursverksamheter och alla punkter kan inte heller nödvändigtvis tillämpas för alla typer av försök. Vid vissa försök t.ex. med lantbrukets djur kan det därför vara angeläget att ta med sig checklisten för detta djurslag också.

Innan kontrollen är det viktigt att informera sig om både typ av verksamhet och de djurslag som ska kontrolleras. Det kan vara svårt att genomföra en kontroll på en försöksdjursanläggning utan att vara inläst på vilken verksamhet som pågår där. Det kan därför vara bra att ha kontrollobjektets tillstånd och godkännanden sorterade på ett lämpligt sätt. Även vid kontrollen av en anläggning kan det vara bra att i förväg gå igenom informationen om anläggningen såsom ritningar och besiktningssprotokollet.

Inför en kontroll måste du som inspektör ofta byta kläder och duscha för att komma in i en djuravdelning pga. smittskyddsskäl. Djurrummen måste besökas i renhetsordning enligt försöksdjursveterinärens anvisningar. Ibland är det inte heller tillåtet att ta med papper och penna. I sådana fall kan du be att få låna anteckningsmaterial.

Det som kan kontrolleras på annan plats än på djuravdelningen bör du lämpligen kontrollera innan du går in till djuren, det kan även göras efteråt.

Det finns två checklistor till denna kontrollvägledning. Den första checklisten använder du när du ska gå igenom alla tillstånd, rutiner och journalföringssystem samt en allmän kontroll av anläggningen/djurhållningen. Den andra checklisten använder du när du ska kontrollera djurförsöken. Listorna kan användas båda två vid samma kontroll eller separat vid olika kontroller beroende på hur stor anläggning det är, vilka tidigare kontroller som gjorts osv. Båda checklistorna kan användas för kontroll av hela objektet eller för stickprovskontroller.

3. Tillstånd och godkännanden

Tillstånd

Fdjur 1. Det finns giltigt tillstånd enligt 19 a § Djurskyddslagen

Kontrollera:

- Att djurslag stämmer överens med det som står i tillståndet. Tänk på att vid stora försöksdjursanläggningar där det finns många tillstånd är det svårt att ha översyn över all verksamhet som pågår. Det förekommer även att fristående aktörer med egen ansvarig föreståndare hyr in sig på djurhusen. Det är alltså inte automatiskt en överträdelse att det finns andra djurarter på djurhuset än de som står i det användar- eller uppfödartillstånd du för tillfället kontrollerar. Däremot är så fallet om inte djurarten ifråga finns med i anläggningsgodkännandet.
- Vid uppfödning att antalet uppfödda djur verkar vara rimligt. De flesta som föder upp försöksdjur har tillstånd att föda upp väldigt många djur och då är det självklart svårt att göra denna bedömning. Men i en hel del fall har de bara tillstånd att föda upp mindre än 50 djur och då är det fullt möjligt att kontrollera mot journaler och antalet avelsdjur att de troligen inte överskrider detta antal.
- Att tillståndet fortfarande är giltigt.
- Att villkoren i tillståndet är uppfyllda.
- Att föreståndaren och veterinären fortfarande är knutna till verksamheten. Om det finns en ställföreträdande föreståndare kontrollera att det förs anteckningar vem som ansvarar för verksamheten vid vilket tillfälle.

Ett beslut kan vara försett med speciella villkor. Det kan t.ex. vara att de har en ställföreträdande föreståndare, att djuren får hållas i bruksbesättningar, djurparker mm och vad som gäller då. Det kan även vara villkor för vissa försök eller att föreståndaren ska ha gått utbildning inom viss tid.

Etiskt godkännande

Fdjur 2. Det finns giltigt godkännande av en djurförsöksetisk nämnd

Kontrollera:

- Att det finns ett giltigt godkännande av en djurförsöksetisk nämnd för varje försök.
- Vid kontroll av ett specifikt försök – använd checklista Försöksdjur - försök, se vägledningen från punkt 14.

Kryssa i rutan ”Ej aktuellt” i checklistan endast om det inte behövs något etiskt godkännande. Detta gäller t ex om verksamheten inte omfattar några försök (t ex på en renodlad uppfödninganläggning) eller försök som inte kräver etiskt godkännande (se inledningen).

Ett beslut av en djurförsöksetisk nämnd måste omprövas vart tredje år om det inte står något annat i godkännandet. En djurförsöksetisk nämnd har dock rätt att begränsa godkännande till kortare tid än tre år.

Vid en stor försöksdjursanläggning kan det vara svårt att kontrollera att alla djur som finns på anläggningen täcks av ett etiskt godkännande. I sådana fall kan du göra stickprovskontroller genom att välja ut ett antal djur och begära att se etiska godkännanden för dessa.

Godkänd anläggning

Fdjur 3. Anläggningen är godkänd

Kontrollera:

- Att anläggningen är godkänd av Jordbruksverket, Djurskyddsmyndigheten eller Lantbruksstyrelsen för de djurslag som hålls där. Även utrymmen där djuren bara vistas kortare tid, t.ex. laboratorier och operationssalar, måste vara godkända.
- Att anläggningen inte har byggts till eller byggts om på ett sätt som kan påverka djurskyddet utan att detta har godkänts av Jordbruksverket eller Djurskyddsmyndigheten. Kontrollera att man inte har bytt bursystem, hållningssätt eller på något annat sätt väsentligt ändrat inredningen så att djuren kan påverkas. Kontrollera även att inte fler rum än de som står på beslutet används för djurhållning.
- Att eventuella villkor i beslutet är uppfyllda. Vissa anläggningar/delar av anläggningar får t.ex. bara användas under kortare tid.
- Om besiktningsprotokollet finns tillgängligt kontrollera även om eventuella villkor där är uppfyllda.

En del av dessa saker kan vara svårt att göra som en ren dokumentkontroll, du kan behöva gå tillbaka till denna punkt när du varit runt på anläggningen.

För att underlätta kontrollen är det bra att be att få tillgång till besiktningsprotokoll och ritning över anläggningen.

Kryssa i rutan "Ej aktuellt" i checklistan om det framgår av användartillståndet att djuren inte ska hållas i någon anläggning.

Vissa försök görs inte på någon försöksdjursanläggning. Det kan t.ex. vara försök med privatägda djur (hundar och katter), försök på djur som lever fritt i naturen eller försök i djurparker eller bruksbesättningar. Med bruksbesättningar menas sedvanligt hållande av lantbruksdjur eller hästar. En forskningsinstitution eller en anläggning som ägs av den som gör försök kan dock aldrig anses som en bruksbesättning.

Om genetiskt modifierade djur används på anläggningen krävs det ett separat godkännande för detta. Detta är inget som länsstyrelsen har kontrollansvaret över, men det kan vara bra att känna till att sådana beslut finns.

4. Personal

Personalstyrka och utbildning

Fdjur 4. Det finns tillräckligt med personal som har den utbildning och kompetens som behövs för verksamheten

Kontrollera:

- Om det finns tillräckligt mycket personal i förhållande till vilken verksamhet som bedrivs. Det är viktigt att personalstyrkan står i relation till det arbete som ska utföras enligt djurskyddslagstiftningen och till verksamhetens omfattning vid varje anläggning. Bristfällig skötsel av djur och djurutrymmen kan bero på för liten personalstyrka.
- Vilken utbildning och erfarenhet personalen har – jämför mot kursintyg. Har kravet på att de ska ha gått utbildningen inom två år följts? Vilka rutiner har föreståndaren för

bedömning av personalens utbildningsbehov - finns det möjlighet till kompetensutveckling?

- Om utbildningen av personalen är anpassad till de ingrepp som görs och görs ingreppen tillräckligt ofta för att kompetensen ska upprätthållas?
- Det kan vara svårt att bedöma om personalen har tillräcklig kompetens för att utföra t.ex. vissa kirurgiska ingrepp. En indikation på de har bristfällig kompetens kan vara många djur med sårinfektioner, högt dödstal efter ingrepp osv.
- Om föreståndaren och veterinären är medvetna om sitt respektive ansvar när det gäller personalens kompetens (se ovan under inledningen).

Primatetolog

Fdjur 5. Vid verksamhet med primater finns det etolog

Kontrollera:

- Att det finns en etolog med erfarenhet av primatetologisk arbete om det finns primater på anläggningen

5. Tillsyn och skötsel

Tillsyn i tillräcklig omfattning

Fdjur 6. Tillsyn sker av djuren i tillräcklig omfattning och av kompetent personal

Kontrollera:

- Rutinerna för hur och hur ofta tillsyn sker av djuren både på vardagar och på helger. Kan den som har tillsynen nå föreståndaren, försöksdjursveterinären och försöksledaren? Tillsyn ska ske minst en gång dagligen och anpassas till djurens situation. Det är viktigt att tillsynen anpassas efter den djurhållning och de försök som bedrivs och sker så grundligt att brister och missförhållanden snabbt upptäcks. Djur som har utsatts för operativa ingrepp eller annan behandling kan behöva ses till oftare.
- Iaktta djuren - finns djur som har obehandlade sår eller uppvisar ett avvikande beteende? Diskutera eventuella avvikelser med försöksledaren/djurvårdare. Är det du iakttagit något som djurvårdare/försöksledare själv uppmärksammat? Vad beror det avvikande beteendet eller skadorna hos djuren på? Är det del av försöket? Dokumenteras avvikelser i journalen? Om sådana missförhållanden upptäcks kan det följas upp i en stickprovskontroll av dessa djur.
- Har personalen tillgång till instruktioner och annat material för att kunna bedriva en bra tillsyn? Se även Försök 3. Vid godkännande av anläggningen kräver Jordbruksverket in skötselinstruktioner så varje anläggning ska ha sådana och dessa kan du kräva att få se.
- Om personalen som ska utföra tillsynen har kompetens för att kunna bedöma djuren, t.ex. hur de ska bedöma avbrytningspunkten.
- Finns det övervakningssystem som underlättar tillsyn av djuren, t.ex. kameraövervakning. Observera att sådana övervakningssystem inte ska anses som ersättning av annan tillsyn och att det måste finnas rutiner för vad man ska göra om någonting händer. Det måste dessutom alltid finnas möjlighet att inspektera djuren närmare.

Vissa försöksdjursstammar kan ha förändringar i utseende, hälsa eller beteende som är specifika för den stammen. Dessutom kan vissa avvikelser i beteende eller fysiologi samt

vissa skador bero på försöket. Förändringar som upptäcks bör därför alltid kontrolleras mot det etiska godkännandet. Om det finns skador på djuren som inte är en del av försöket, så ska dessa skador behandlas i enlighet med djurskyddslagen. På en större djuravdelning finns det oftast djur som håller på att återhämta sig efter något ingrepp. Vid misstankar om missförhållanden kan det vara lämpligt att genomföra en närmare kontroll av dessa djur enligt del 2 av checklistan.

Rutan ”Ej aktuellt” i checklistan ska endast kryssas i i undantagsfall. Det kan t.ex. vara vid beteendestudier på djur som är fria i naturen där man varken fångar in eller bedövar dem.

Tillsyn av automatiska system

Fdjur 7. Automatiska system och anordningar ses till i tillräcklig omfattning

Kontrollera:

- Om det finns automatiska system som är av betydelse ur djurskyddssynpunkt, t.ex. ventilation eller automatiska vattningssystem, foderautomater m.m. Vilka rutiner finns att dessa kontrolleras?
- Om det finns larmanordningar för ventilationsavbrott, brand, temperaturavvikelser m.m. Hur kontrolleras att larmanordningarna fungerar?

Om det finns krav på larmanordningar är det ofta beskrivet i förhandsgodkännandet eller besiktningsprotokollet i samband med godkännandet av anläggningen.

Det finns inget generellt krav på larmanordningar vid försöksdjurshållning, utan det är beroende på anläggningen och antal djur och vilka djurslag som hålls.

Djurens skötsel m.m.

Fdjur 8. Djurens skötsel på ett bra sätt

Kontrollera:

- Hur djuren ser ut och diskutera skötselrutiner. Sådana rutiner kan omfatta t.ex. burbyten, utfodring, rengöring, hantering av djuren, pälsvård och kloklippning/klövverkning. Vid godkännande av en anläggning krävs att skötselrutiner finns framtagna. Detta betyder inte att dessa skötselrutiner behöver läsas i sin helhet av djurskyddskontrollanten. Det du ska bedöma är om personalen är medveten om dem och vet vad de ska göra och vilka rutiner som ska följas.
- Att djuren är tillfredställande rena och att det t.ex. inte finns avföring eller sekret i djurets päls? Det ska också beaktas att vissa djurstammar har förändringar som kan uppfattas som avvikande. Detta kan t.ex. vara utsöndringar eller djur som saknar päls och därför kan se mjälliga ut. Om sådana förändringar uppmärksammas kan det vara anledning till en närmare kontroll.
- Att operationssår hålls rena, detta gäller även områden omkring olika slags inopererad utrustning.
- Att djuren har ett godtagbart hull med tanke på djurslag/ras/stam och om djuren får foder i rätt mängd. Vissa djurstammar är genetiskt modifierade eller framavlade så att de är magrare eller fetare än vanligt för att kunna utnyttja deras tillstånd inom forskningen. Dessutom kan det finnas försök som har till mål att undersöka under- eller övervikt. Om sådana djur ingår i ett försök bör det vara beskrivet i det etiska godkännandet under punkt 5 ”valet av djurart, ras och stam”. Avvikelse som inte är del av ett försök och som inte beror på djurens genetiskt förändrade fysiologi måste

uppmärksammas och åtgärdas. Observera att viktninskning ofta finns med som en punkt vid bedömning om avbrytningspunkten har uppnåtts.

- Att det inte finns utrustning eller anordningar som ger djur en elektrisk stöt i avsikt att styra deras beteende. Detta är mest aktuellt att kontrollera när det gäller lantbrukets djur, t.ex. kodressörer. Observera att det dock kan finnas försöksanordningar som använder elektriska stötar t.ex. för att styra djurens beteende. För att det ska vara tillåtet krävs ett godkännande av en djurförsöksetisk nämnd.

Vid stora djuravdelningar kan det vara lämpligt att göra stickprovskontroller i olika rum av vissa burar för att få en uppfattning om djuren sköts på ett bra sätt.

Rutan ”Ej aktuellt” i checklistan ska endast kryssas i i undantagsfall. Det kan t.ex. vara vid studier på djur som är fria i naturen.

Sjuka och skadade djur

Fdjur 9. Sjuka/skadade djur ges nödvändig vård och kan vid behov tas omhand i särskilt utrymme

Kontrollera:

- Att behandling ges till djur som är sjuka och/eller skadade. Djur med allvarliga skador eller sjukdomar som inte är behandlingsbara ska avlivas på ett ur djurskyddssynpunkt acceptabelt sätt.
- Att veterinär anlitas/brukar anlitas vid behov.
- Att det finns möjlighet att iordningställa ett särskilt utrymme för sjuka/skadade djur.

Sjukdom eller skador hos försöksdjur är ibland en del av ett försök och ska då ha godkänts av en djurförsöksetisk nämnd. Om du upptäcker djur som är skadade/sjuka och där man hänvisar till försöket kan det vara bra att göra en närmare kontroll av detta försök (se del 2 av vägledningen). Skador eller annat lidande som inte är en del av ett försök ska alltid avhjälpas snarast möjligt.

6. Journaler

Journalföring – individuellt eller i grupp

Fdjur 10. Journal förs individuellt för primater, hundar, katter och kaniner. Dessa djurslag har även individuell identitetsmärkning. För övriga ryggradsdjur förs journaler individuellt eller i grupp.

Kontrollera:

- Att det förs individuell journal för primater, hundar, katter och kaniner, kontrollera även att dessa djurslag har individuell identitetsmärkning.
- Att det förs journal över övriga ryggradsdjur (individuellt eller i grupp) och om dessa djur är identitetsmärkta.
- Att märkningen utförs enligt föreskrifterna.

Det är bara för primater, hundar, katter och kaniner det finns ett krav att djuren ska vara märkta och att märkningen ska vara individuell.

Journalföring – bevarande och innehåll

Fdjur 11. Journalen innehåller de uppgifter som krävs, förs kontinuerligt samt bevaras i minst tre år

Kontrollera:

- Att journalen innehåller de uppgifter som krävs enligt föreskrifterna, dvs. L50 5 kap 6 och 7 §§ (den sistnämnda endast för djur som går i försök, se del 2 av vägledningen).
- Att journalerna förvaras i minst tre år.
- Att journalen förs kontinuerligt. Går det att följa djuren där det finns krav på individuell journalföring (primater, hundar, katter och kaniner) hela livet eller finns det avbrott i journalföringen? För djur som kommer från uppfödningar utanför EU kan det vara svårt att följa vad som hänt djuren innan de kom till EU – därför kan man inte i alla lägen kräva det för sådana djur.

Det är viktigt att kontrollera journalföringen eftersom det i den framgår vad djuren har utsatts för.

Godkännanden, tillstånd och journaler finns på djuravdelningen

Fdjur 12. Godkännanden, tillstånd och journaler finns tillgängliga på djuravdelningen

- Att följande dokument finns tillgängliga på djuravdelningen för dem som deltar i försöksdjursverksamheten och för kontrollmyndigheten:
  - tillstånd enligt 19 § djurskyddslagen
  - ansökan till den etiska nämnden samt nämndens beslut med eventuella villkor
  - godkännande av anläggning
  - journalen

7. Utrymmen, inredning och utrustning

Information på djurutrymmen

Fdjur 13. Varje djurutrymme är märkt med försöksledarens namn och det etiska godkännandets diarienummer

Kontrollera:

- Att djurutrymmen är märkta så att det går att koppla varje djur till ett försök och en ansvarig person för försöket (försöksledaren), gäller endast djur som går i försök. Det är viktigt att kunna koppla varje djur som går i försök till ett etiskt godkännande. Detta för att kunna kontrollera att det ett djur utsätts för är tillåtet enligt beslutet av en djurförsöksetisk nämnd. Om missförhållanden upptäcks är det viktigt att snabbt kunna hitta ansvarig person för att snabbt kunna åtgärda missförhållanden.

Vid kontroll av en stor anläggning kan det vara svårt att kontrollera om alla djurutrymmen är korrekt märkta. Det är dock möjligt att se om märkningen sker överhuvudtaget. En närmare kontroll kan antingen göras stickprovsvis eller i samband med kontroll av ett specifikt försök (del 2 av vägledningen).

Om djuren inte ingår i något försök, så bör rutan ”Ej aktuellt” i checklistan kryssas i. Samma sak gäller om djuren inte hålls på någon anläggning.

Anpassad miljö

Fdjur 14. Miljön som djuren hålls i är anpassad för dem

Kontrollera:

- I förväg vad som krävs för varje specifikt djurslag du ska inspektera.
- Att varje djur har de förutsättningar som måste vara uppfyllda för att tillgodose just det djurslagets specifika behov. I detta ingår att de ska ha lämplig miljöberikning. Jämför med den plan för berikning av djurens miljö som veterinären har tagit fram.
- Vid utomhushållning titta särskilt på att det finns möjlighet för djuren att söka skydd mot t.ex. värme, kyla och nederbörd.
- Vad som står i beslutet om godkännande av anläggningen inklusive besiktningsrapport och om dessa villkor följs.

Rutan ”Ej aktuellt” i checklistan kan användas vid t.ex. studier på djur i bruksbesättningar eller på djur som är fria i naturen.

Föreskrifterna om hållande av försöksdjur (Lantbruksstyrelsens kungörelse (LSFS 1982:21) om djurhållning m.m., saknr L3) är rätt gammal och den enda del som fortfarande gäller är avsnittet om försöksdjur. Förutom denna finns det nyare bestämmelser som än så länge enbart gäller som rekommendationer såsom Kommissionens Rekommendation av den 18 juni 2007 om riktlinjer för hållande och skötsel av djur som används för försök och andra vetenskapliga ändamål (2007/526/EG) som motsvarar bilagan till Europarådets konvention om skydd av ryggradsdjur som används för försök och andra vetenskapliga ändamål (*European Convention for the Protection of Vertebrate Animals used for Experimental and Other Scientific Purposes*) ETS 123 (sk ’nya Appendix A’). Vid godkännande av anläggningar följs ofta bestämmelser i Appendix A varför det är av yttersta vikt att kontrollera vad som står i beslutet om godkännande av försöksdjursanläggningar.

Vissa villkor framgår inte av beslutet utan finns beskrivna i besiktningsprotokollet. Därför är det viktigt att ta del av beslutet inklusive besiktningsprotokollet för en anläggning innan den kontrolleras. Ibland kan det vara nödvändigt att titta på ansökningshandlingarna för förhandsgodkännandet för att veta vad som gäller för denna anläggning. Därutöver har de djurförsöksetiska nämnderna möjlighet att medge undantag från några bestämmelser angående djurhållning under ett försök. En närmare kontroll kan göras stickprovsvis eller i samband med kontroll av ett specifikt försök (del 2 av vägledningen).

Tillräckligt stora utrymmen

Fdjur 15. Djuren har tillräckligt stora utrymmen

Kontrollera:

- Att djurutrymmena är minst så stort att alla djur samtidigt och utan hinder kan stå, röra sig och ligga med normala kroppsställningar.
- Att utrymmena är acceptabla och minst i enlighet med måttbestämmelserna eller beslutet om godkännande av anläggningen.
- Att eventuella avvikelser från måttbestämmelser under ett försök har godkänts av en djurförsöksetisk nämnd.

Om det inte finns någon anläggning – kryssa i rutan ”Ej aktuellt” i checklistan.

Utformning av inredning

Fdjur 16. Inredningen är utformad så att den är lätt att göra ren och så att djuren inte kan skada sig på den

Kontrollera:

- Att utrymmena är av lämpligt material som är lätt att göra rent.
- Att inte djuren kan skada sig på någon inredningsdetalj och att inredningen inte kan medföra risk för djurens hälsa.

Om det inte finns någon anläggning – kryssa i rutan ”Ej aktuellt” i checklistan.

8. Klimat och belysning

Klimat och ventilation

Fdjur 17. Klimatet och ventilationen är anpassade till djuren

Kontrollera:

- Om det finns något som tyder på att det är problem med ventilationen eller att klimatet av annat skäl inte är väl anpassat bör du kontrollera det noggrannare. Tecken på att det inte fungerar som det ska kan vara att djuren inte utnyttjar hela buren eller undviker vissa delar pga drag. Det kan även vara att det luktar t ex ammoniak.
- Om du misstänker att det finns problem: kontrollera hur ventilationen fungerar i djurutrymmet, var till- och frånluftsdån sitter och om det behövs kan du mäta halten av luftföroreningar.

Om det inte finns någon anläggning – kryssa i rutan ”Ej aktuellt” i checklistan.

Belysning

Fdjur 18. Belysningen är tillräcklig och anpassad till djuren

Kontrollera:

- Att belysning finns och att den är tillräcklig för att tillsyn av djuren kan ske utan svårigheter oavsett tid på dygnet. Belysningen måste ge tillräckligt med ljus för att sår eller andra typer av skador på djuren ska kunna upptäckas.
- Att ljusnivån är anpassad till djurens behov – observera att det finns stammar som är särskilt ljuskänsliga.
- Att belysningen är tänd minst 8 timmar per dygn för de djur där det inte krävs fönster. För de vanligaste försöksdjuren (gnagare och kanin), kräver Jordbruksverket normalt sett inte fönster i djurutrymmena vid godkännande av anläggningarna. Vid misstanke på att det borde finnas fönster i ett fönsterlöst utrymme, bör de ansvariga för anläggningen kunna visa att utrymmet är godkänt utan fönster. Det ska då framgå av ansökningshandlingarna för förhandsgodkännandet att det inte var planerat att det skulle vara fönster i utrymmet.

Om det inte finns någon anläggning – kryssa i rutan ”Ej aktuellt” i checklistan.

Skydd för elinstallationer m.m.

Fdjur 19. Belysningsanordningar, fönster och elinstallationer är utformade så att djuren inte kan skada sig

Kontrollera:

- Att belysningsanordningar, fönster och elinstallationer har skydd, så att djuren inte kan nå dem och skada sig.

Om det inte finns någon anläggning – kryssa i rutan ”Ej aktuellt” i checklistan.

Buller

Fdjur 20. Buller i djurutrymmen har en godtagbar nivå och frekvens

Kontrollera:

- Att eventuellt buller inte har sådan nivå eller frekvens att det är skadligt för djuren. Exempelvis kan fläktar och lysrörsarmaturer m.m. alstra ljud av frekvenser som är obehagliga för gnagare. Om du misstänker att det är för höga bullernivåer kan det vara bra att mäta nivåerna.

Om det inte finns någon anläggning – kryssa i rutan ”Ej aktuellt” i checklistan.

9. Foder och vatten

Lugnt och naturligt intag av foder och vatten

Fdjur 21. Djuren ges möjlighet till ett lugnt och naturligt intag av foder och vatten

Kontrollera:

- Att djuren ges möjlighet att äta och dricka i en lugn miljö utan att bli störda eller stressade av andra djur eller av människor.
- Om flera djur utfodras tillsammans ska de kunna äta sin mat utan att störas för mycket av de andra djuren. Kontrollera att dessa aspekter är uppfyllda utifrån vilken typ av djurhållning och djurslag du kontrollerar.

Rutan ”Ej aktuellt” i checklistan ska endast kryssas i i undantagsfall. Det kan t.ex. vara vid studier på djur som är fria i naturen.

Tillräcklig och välbalanserad näringstillförsel

Fdjur 22. Djuren ges foder som garanterar en tillräcklig och välbalanserad näringstillförsel

Kontrollera:

- Att fodret innehåller tillräckligt med rätt sorts näring för det enskilda djuret.
- Att djurens foder förvaras på ett lämpligt sätt.
- Att fodret har bra hygienisk kvalitet (att det inte är möjligt, fuktigt etc).
- Rutiner för hur ofta och när mat ges till djuren.
- Vilka rutiner det finns för att kontrollera automatiska fodersystem, om sådana finns.

Beakta att det kan finnas försök som syftar till att djuren ska bli magra eller feta samt försök som innebär att djuren ska äta foder som vanligtvis inte är lämpligt.

Rutan ”Ej aktuellt” i checklistan ska endast kryssas i i undantagsfall. Det kan t.ex. vara vid studier på djur som är fria i naturen.

Dricksvatten av bra kvalitet

Fdjur 23. Kraven på dricksvatten är uppfyllt

Kontrollera:

- Att djuren har fri tillgång till vatten av bra kvalitet.
- Rutiner för vattengiva till djuren. Om djuren ges vatten i vattenflaskor, fråga hur ofta vattnet byts och hur man kontrollerar att vattennioplarna fungerar.
- Att eventuella automatiska bevattningssystem fungerar som de ska och att det finns rutiner för att kontrollera att så är fallet.

Kryssa i rutan ”Ej aktuellt” i checklistan om det rör djur som inte behöver dricksvatten t.ex. fiskar eller vid studier på djur som är fria i naturen.

10. Renhållning och strö

Renhållning

Fdjur 24. Förvaringsutrymmena hålls tillfredställande rena

Kontrollera:

- Rutiner för renhållning. Rengöring av förvaringsutrymmen och byte av bottenmaterial, strömedel och bomaterial ska ske med sådant intervall att en god hygien upprätthålls. Vatten till vattenlevande djur bör renas kontinuerligt med pump och filteranläggning samt bytas vid behov.
- Att förvaringsutrymmen hålls tillfredställande rena. Man kan inte kräva att t ex en hund- eller grisbox ska vara ren hela tiden. Men det ska gå att se att städning har skett med jämna intervall så att det inte blir för smutsigt.
- Vid byte av bottenmaterial krävs för vissa djurarter att en del av det gamla materialet lämnas kvar så att djuren fortfarande känner igen doften som finns i buren och på så sätt känner sig lugnare.

Om det inte finns någon anläggning – kryssa i rutan ”Ej aktuellt” i checklistan.

Strömedel och bomaterial

Fdjur 25. Kraven på strömedel, botten- och bomaterial i djurutrymmen är uppfyllda

Kontrollera:

- Att strömedel och bo-/bottenmaterial är av god hygienisk kvalitet. Materialet ska vara torrt och rent, fritt från mögel och gifter samt inte vara för dammigt.

Om det inte finns någon anläggning – kryssa i rutan ”Ej aktuellt” i checklistan.

11. Operativa ingrepp

Operativa ingrepp

Fdjur 26. Operativa ingrepp som inte är en del av ett försök utförs på ett djurskyddsmässigt acceptabelt sätt

Kontrollera:

- Vem som gör ingreppen och så det utförs enligt gällande föreskrifter angående t.ex. bedövning, rutiner, kontroll efter ingreppen osv.

Huvudregeln är att operativa ingrepp som inte är en del av ett försök endast får utföras vid veterinärmedicinsk indikation och under veterinär översyn.

De nya reglerna från den 1 januari 2009 om att det endast är en veterinär får märka kaniner med tatuering (3 a § L41), gäller inte för försöksdjur. Bestämmelserna om märkning av försöksdjur står i 3 § 5. L 41 och har inte ändrats, därför berörs inte försöksdjursanvändarna av ändringarna som trädde ikraft nu den 1 januari. Även fortsättningsvis får alltså personal som har gått utbildning i försöksdjurskunskap enligt L32 (SJVFS 1992:11) märka försöksdjur, inklusive kaniner.

12. Avel

Avel som innebär lidande

Fdjur 27. Kravet på att avel inte innebär lidande är uppfyllt

Kontrollera:

- Att aveln ingått i den etiska prövningen om det i ett djurförsök ingår avel som medför eller riskerar att medföra lidande för djuren

I utredningens betänkande, *Etisk prövning av djurförsök, genteknik och bioteknik på djur* (SOU 2003:17) definierades begreppen *framställning* och *avel*.

- Med framställning av djur avses sådana åtgärder som görs på levande djur i syfte att få fram djur vars arvs massa har förändrats genom gentekniska, kemiska eller andra liknande metoder.
- Med avel avses all annan fortplantning av djur än framställning. I detta ingår både naturlig och konstgjord befruktning (t.ex. in-vitro fertilisering och embryoöverföring). Även korsning mellan två olika genetiskt modifierade djur med omfattas av avelsdefinitionen.

Framställning av djur med förändrad arvs massa räknas alltid som djurförsök om gentekniska, kemiska eller andra liknande metoder används. Observera att detta bara inkluderar själva framställningen av djuren och inte den senare uppfödningen.

De etiska nämnderna har rätt att meddela undantag från förbudet mot avel som innebär lidande. En djurförsöksetisk nämnd kan alltså godkänna djurförsök som inkluderar avel med försöksdjur som medför eller riskerar att medföra lidande för djuren. Avel som kan innebära lidande förekommer både med genetiskt modifierade djur och med djur som avlats fram med konventionella metoder. Etiskt godkännande av avel med försöksdjur bör endast krävas då djuren utsätts eller riskerar utsättas för lidande. Om aveln i sig inte förväntas medföra lidande och inga ingrepp sker behöver själva aveln inte ingå i den etiska prövningen.

Om det vid aveln krävs vävnadsprovtagning för att veta om genetiskt modifierade djur har rätt genetisk uppsättning ska även denna provtagning ingå i den etiska prövningen. För vävnadsprovtagning se Försök 16.

Destinationsuppfödning

Fdjur 28. Kraven på destinationsuppfödning är uppfyllda

Kontrollera:

- Att de djur som ska vara destinationsuppfödda har fötts upp på anläggningen eller levererats från en annan uppfödare av försöksdjur.
- Att djur vid en anläggning som enbart tillhandahåller försöksdjur är destinationsuppfödda.

Se i övrigt under rubriken ”Undantag från kravet på tillstånd att föda upp” i inledningen.

13. Övrigt

Rapportering av statistik

Fdjur 29. Statistik rapporteras årligen till Jordbruksverket

Kontrollera:

- Att statistik om antalet försöksdjur som har använts i försök har rapporterats in, detta kan ske elektroniskt eller i pappersform. Det är den godkände föreståndarens ansvar att se till att statistiken rapporteras.

Kryssa i rutan ”Ej aktuellt” i checklistan endast om statistik inte behöver rapporteras. Detta gäller t ex om verksamheten inte omfattar några försök (t ex på en renodlad uppfödning).

Avlivning

Fdjur 30. Avlivning av djur sker enligt gällande föreskrifter

Konrollera:

- Att avlivning som inte är en del av försöket genomförs i överensstämmelse med föreskrifterna. Under ett försök finns det möjlighet för en djurförsöksetisk nämnd att godkänna avlivningsmetoder som avviker från avlivningsföreskriften. Detta gäller dock inte vid uppfödning eller under hållande av försöksdjur utanför ett försök, då ska föreskrifterna alltid följas.

Övriga brister

Fdjur 31. Övriga brister

Här kan du skriva sådana brister du har noterat, men inte kunnat hitta någon lämplig punkt i checklistan att fylla i bristen på.

14. Övergripande information om försök

Enligt 21 § djurskyddslagen måste varje användning av djur i djurförsök godkännas av en djurförsöksetisk nämnd. Det görs genom att en särskild blankett skickas till en sådan nämnd som sedan fattar beslut om försöket kan godkännas, godkännas med villkor eller avslås. Nämndens beslut skrivs in på samma blankett som ansökan. Ett godkännande av den djurförsöksetiska nämnden innehåller alltså såväl ansökan som nämndens beslut samt eventuella villkor. I vägledningen används begreppet ”nämnd” för en djurförsöksetisk nämnd

och med ”etiskt godkännande” avses ett godkännande av ett försök genom en djurförsöksetisk nämnd.

Kontroll av försök

Du har möjlighet att delta vid de etiska nämndernas sammanträden, och har även rätt att yttra dig där. Genom att regelbundet delta i dessa sammanträden får du en värdefull insyn i vilka etiska och tekniska diskussioner som föregått nämndens ställningstagande och därigenom en bra grund för att välja ut en djurgrupp eller ett försök för en stickprovskontroll. Det kan även uppstå behov av en närmare kontroll av något försök eller djurgrupp när du har gjort en allmän kontroll av en anläggning.

Det finns möjlighet att titta på ett försök när det pågår, anmäld eller oanmäld. Därför är det viktigt att få reda på var försöket utförs. Detta anges under punkt 7 i det etiska godkännandet. Vid försök som genomförs utanför en försöksdjursanläggning t.ex. försök med djur i naturen, elfiske eller försök på bruksbesättningar är det inte alltid exakt angivet var försöket genomförs och det kan därför vara svårt att göra ett oanmält kontrollbesök.

Förutom själva försöket är journalen det viktigaste verktyget för kontroll av djurförsök (se Försök 3).

Vid en mindre försöksdjursverksamhet kan det vara lämpligt att genomföra en heltäckande kontroll av verksamheten, dvs. använda båda checklistorna vid samma kontrolltillfälle. Ibland kan detta vara svårt att hinna med vid en stor försöksdjursanläggning.

Undantag från vissa djurskyddsbestämmelser

En nämnd får godkänna användning av försöksdjur som innebär undantag från vissa bestämmelser i djurskyddsförordningen och djurskyddsföreskrifterna. Det är viktigt att komma ihåg att detta enbart gäller under försöket. Nämnden får dessutom endast medge undantag från de paragrafer som finns med i 49 a § djurskyddsförordningen.

En nämnd får även medge undantag från bestämmelser som meddelats med stöd av djurskyddsförordningen. Det betyder att en nämnd t.ex. kan godkänna andra avlivningsmetoder än sådana som står i avlivningsföreskriften L 22.

Nämndens rätt att frångå dessa bestämmelser inskränks dock på så sätt att de inte får medge undantag från bestämmelser som särskilt reglerar hanteringen av försöksdjur. Detta innebär att en nämnd endast får medge undantag från försöksdjursföreskrifterna (L 50 och L 55) för de bestämmelser där det uttryckligen står att en nämnd har rätt att göra detta. I vissa föreskrifter står också uttryckligen vad som gäller för försöksdjur såsom i föreskriften om operativa ingrepp L 41 angående märkning av försöksdjur. En nämnd kan därför inte heller medge undantag från dessa bestämmelser.

15. Allmänt om försöket

Försök som har kontrollerats

Försök 1. Följande försök/djurgrupper har kontrollerats

Ange vilket/vilka försök som har kontrollerats genom att fylla i det etiska godkännandets diarienummer. (Se även Fdjur 2.)

Om du inte kontrollerar ett försök utan gör en stickprovskontroll av en djurgrupp eller ett visst rum – ange vilka djur du kontrollerat t.ex. djurgrupp, djurum eller liknande.

För att kunna följa upp djuren vid överträdelser är det viktigt att du tydligt noterar vilka djur du har kontrollerat. Det är ofta bra att använda institutionens egen nomenklatur. Ibland kan du även behöva ange djurart och typ (kön, stam, heterozygot/homozygot).

Planering av försök

Försök 2. Planering av försöket har skett i samråd med godkänd föreståndare, veterinär och övrig inblandad personal

Kontrollera:

- Att det vid planering av ett försök sker samråd mellan personalen som deltar i användningen av djuren eller vårdar djuren före, under eller efter försök. Detta inkluderar även veterinär och godkänd föreståndare.
- Hur sker samråd med veterinären? Har veterinären granskat den etiska ansökan innan den skickades till nämnden?
- Hur sker samråd med den godkände föreståndaren?
- Har personalen haft möjlighet att lämna synpunkter?
- Har personalen tagit del av journalföring, den etiska ansökan/godkännandet samt fått skriftliga instruktioner enligt Försök 3, fjärde punkten? Med att personalen har tagit del av ansökan samt godkännandet menas inte per automatik att personalen måste ha läst hela blanketten. Om personalen har varit inblandad i planeringen räcker det att de har möjlighet att försäkra sig om eventuella ändringar som är av betydelse vid deras del av ansvaret för försöket och särskilt angående djurens välbefinnande.

Det finns inga krav på att samrådet ska dokumenteras, utan detta är något du får fråga om. Alla inblandade ska vara införstådda i att det skett ett samråd.

Det är viktigt att samråd sker mellan alla dessa personer för att kunna uppfylla kraven på att så få djur som möjligt används och att djuren inte utsätts för större lidande än vad som är absolut nödvändigt.

I planeringen ingår också beskrivning av slutpunkt och avbrytningspunkt, hur bedömning av smärta, obehag eller annat lidande ska göras samt hur tillsyn ska utföras före, under och efter försöket (se Försök 3).

Journalföring

Försök 3. Journalen innehåller de uppgifter som krävs och förs kontinuerligt under försöket

Kontrollera:

- Att journalen innehåller de uppgifter som krävs enligt föreskrifterna, dvs. L 50 5 kap 6 och 7 §§.
- Att utförda försöksåtgärder inklusive tidpunkt noteras. Journalen ska föras på ett sådant sätt att försöksåtgärderna enkelt kan jämföras med de olika momenten i det etiska godkännandet. Det är därför viktigt att ha det etiska godkännandet tillgängligt för att kunna kontrollera att åtgärderna genomförs enligt godkännandet.
- Att inga åtgärder utförts som inte täcks av det etiska godkännandet. Vissa mindre avvikelser från det etiska godkännandet kan vara acceptabelt, t.ex. att försöksledaren behandlar någon mindre, helt oförutsedd komplikation eller tar ett extra blodprov ifall en analys blivit misslyckad. En sådan avvikelse får dock enbart förekomma i undantagsfall. Att utvidga t.ex. blodprovstagningen för alla djur är inte ok.
- Att följande planer och beskrivningar, framtagna av försöksledaren, finns i journalen för försöket och att de följs:
  - beskrivningar om hur bedömning av smärta, obehag eller annat lidande ska göras
  - planer för tillsyn av djuren, både under och mellan försök
  - beskrivningar av slutpunkt och avbrytningspunkt

Det räcker inte att bara hänvisa till det etiska godkännandet. Beskrivningarna i det etiska godkännandet är ofta ofullständiga och innehåller inte några instruktioner.

Dessa instruktioner ska ingå i journalen. Slutpunkt är den tidpunkt när man planerar att avsluta ett djurförsök eftersom syftet med försöket har uppnåtts. Avbrytningspunkt är den planerade gränsen för ett djurs lidande som innebär att djuret tas ur ett djurförsök av djurskyddsskäl oavsett om försökets slutpunkt har uppnåtts eller inte.

- Att journalen förs kontinuerligt. Går det att följa djuren under hela försöket eller finns det avbrott i journalföringen?

Det är viktigt att kontrollera journalföringen. Journalerna är det enda sättet att kontrollera vad djuren har utsatts för om man inte kontrollerar ett försök som just pågår.

Tillsyn under försöket

Försök 4. Tillsynen under försöket är tillräcklig

Kontrollera:

- Rutinerna för hur och hur ofta tillsyn sker av djuren både på vardagar och helger under försöket. Kan den som har tillsynen få tag på föreståndaren, försöksdjursveterinären och/eller försöksledaren om det skulle behövas?
- Är tillsynen anpassad till försöket? Tillsyn ska ske minst en gång dagligen och anpassas till djurens situation. (se även Fdjur 6). Uppgifter om särskilda tillsynsrutiner eller om särskild vård efter ett operativt ingrepp som måste iakttas bör vara beskrivet under punkt 7 i det etiska godkännandet. Observera att det inte är säkert att alla djur i ett försök utsätts för samma lidande. I ett försök med avsevärd svårighetsgrad kan det hända att vissa djur endast utsätts för ringa eller måttlig svårighetsgrad.

- Hur ser instruktionerna ut för dem som ser till djuren för detta försök (se Försök 3). Detta innebär hur ofta djuren ska kontrolleras och om något särskilt behöver beaktas vid kontrollen, t.ex. om djuren måste tas ur buren för att kontrollera ett sår eller en tumörväxt m.m.
- Att det finns planer utarbetade av veterinären för bedömning av djurens fysiska och psykiska välbefinnande. Dessa planer kan ge vägledningen både för personalen och för kontrollmyndigheten vid bedömningen av djurens välbefinnande.
- Iaktta djuren - finns det djur som har obehandlade sår eller uppvisar ett avvikande beteende? Diskutera eventuella avvikelser med försöksledaren/djurvårdare. Är det du iakttagit något som djurvårdare/försöksledare själv uppmärksammat? Vad beror det avvikande beteendet eller skadorna hos djuren på? Är det del av försöket? Om avvikelsen inte är beskriven eller täcks av det etiska godkännandet ska djuret ges adekvat vård eller avlivas. Dokumenteras avvikelser i journalen?

Veterinär deltar vid tillsynen i vissa fall

Försök 5. Veterinär deltar vid tillsyn om ett djurförsök innebär betydande smärta, ångest eller annat likvärdigt lidande

Kontrollera:

- Att en veterinär deltar vid tillsyn av djur i försök som innebär betydande smärta, ångest eller annat likvärdigt lidande. Detta innebär att en veterinär alltid ska delta i tillsynen vid försök som har bedömts som avsevärd svårighetsgrad i det etiska godkännandet. Även vid vissa försök med lägre svårighetsgrad kan veterinär tillsyn krävas. Hur görs bedömningen att försöket innebär betydande smärta, ångest eller annat likvärdigt lidande?
- Att en veterinär deltar vid tillsynen där nämnden har beslutat om detta.
- Hur rutinerna är uppbyggda vid sådana tillfällen? Hur informeras veterinären?

Genomförande av försöket

Försök 6. Varje djurutrymme är försett med korrekt information

Kontrollera:

- Att djurutrymmen är märkta med försöksledarens namn samt diarienummer för godkännandebeslutet från den djurförsöksetiska nämnden. Det ska gå att koppla varje djur till försöket och den ansvarige personen för försöket (försöksledaren). Det behöver inte nödvändigtvis vara samma person som på det etiska godkännandet – det måste dock vara den person som vid det tillfället har ansvaret för försöket.

Djurens vård och hållande

Försök 7. Djuren ges vård och hålls enligt det etiska godkännandet

Kontrollera:

- Att sättet som djuren hålls på stämmer överens med det etiska godkännandet. Detta innebär att t.ex. miljöberikning, restriktioner av foder/vatten eller fixeringar under ett försök görs i överensstämmelse med det etiska godkännandet.
- Att behandling ges till djur som är sjuka och/eller skadade. Kontrollera att djur med allvarliga skador eller sjukdomar som inte är behandlingsbara avlivas på ett ur

djurskyddssynpunkt acceptabelt sätt. Under vård ingår också hur sjuka djur tas omhand och om de kan isoleras (se Fdjur 9).

- Att djuren får den vård som anges i det etiska godkännandet. För bedövning och smärtstillande behandling se Försök 8.
- Hur hanteras komplikationer till operationer och ingrepp? Finns det beskrivet i det etiska godkännandet? Följs dessa beskrivningar?

I den etiska ansökan under punkt 7 bör sökanden ha lämnat uppgifter om hur djuren ska förvaras. Här ska det beskrivas i vilket klimat- och miljöförhållande djuren ska hållas i liksom om särskild miljöberikning ska förekomma. När speciell förvaring t.ex. i metabolismbur eller i annan avskildhet krävs för försöket bör detta stå skrivet där. Eftersom den djurförsöksetiska prövningen omfattar vård och förvaring även för tiden omedelbart före, under och omedelbart efter försöket bör uppgifterna även omfatta denna tid. Om ett försök innebär särskilda åtgärder som t.ex. isolering av djur eller tillfälligt undanhållande av vatten eller foder så måste det beskrivas liksom andra åtgärder som vidtas med djuren inför ett försök.

Innan du kontrollerar ett försök ska du informera dig om vilket djurslag försöket gäller och hur välbefinnandet av just detta djurslag kan bedömas. Veterinärens plan för bedömning av psykiskt och fysiskt välbefinnande kan vara till hjälp liksom försöksledarens underlag för bedömning av smärta, obehag eller annat lidande. Dessutom är det viktigt att veta om aktuell djurstam har specifika förändringar i utseende, hälsa (t.ex. nedsatt immunförsvar) eller beteende som kräver specifika åtgärder. Förändringar som upptäcks bör därför alltid kontrolleras mot det etiska godkännandet under punkt 8 ”djurens situation och slutpunkt”. Om det finns skador på djuren som inte är en del av försöket, ska dessa skador behandlas i enlighet med djurskyddslagen.

Bedövning m.m.

Försök 8. Bedövning, smärtlindring och lugnande medel ges på korrekt sätt

Kontrollera:

- Att bedövning, smärtlindring och lugnande medel ges enligt det etiska godkännandet. Detta kan du kontrollera i journalen eller vid försöket. Grundregeln är att djur som kan komma att utsättas för fysiskt eller psykiskt lidande ska bedövas när så är möjligt. I annat fall ska de få smärtlindring eller lugnande medel, eller, om etiska nämnden har beslutat det, kan försöket få utföras ändå.
- Att djur som kan få mer än obetydlig smärta i samband med att bedövningen upphör har behandlats med smärtstillande medel eller avlivats omedelbart. En djurförsöksetisk nämnd kan medge undantag från detta om djuret inte utsätts för svår smärta, svår ångest eller annat svårt lidande – kontrollera detta i det etiska godkännandet.

All användning av narkosmedel, bedövningsmedel, lugnande medel och smärtlindrande medel bör ha redovisats i den etiska ansökan under punkt 9 ”anestesi och avlivningsmetoder”. Planerade doseringar och administrationssätt bör även ha angetts. För smärtlindring bör det planerade behandlingsschemat ha beskrivits. Om specifikt muskelavslappande medel ska användas under narkosen ska även detta ha redovisats här. Ibland kan det vara svårt att i förväg veta vilken narkosmetod (anestesi) som är lämpligast och då kan denna information saknas i det etiska godkännandet. I sådana fall bör valet av anestesi göras i samråd med veterinären.

Åtgärder i samband med avslutandet av ett djurförsök

Försök 9. Åtgärder i samband med avslutandet av ett djurförsök är korrekta

Kontrollera:

- Att försöket avslutas när slutpunkt eller avbrytningspunkt har uppnåtts i överensstämmelse med punkt 8 i det etiska godkännandet.
- Att djuret tas ur försöket om oförutsedda omständigheter inträffar som medför smärta, ångest eller annat lidande och som inte kan hävas, även om avbrytningspunkten inte har uppnåtts.
- Har den etiska nämnden beslutat att försöket ska avslutas med att djuren avlivas? Sker detta? Är den avlivningsmetod som används i överensstämmelse med det etiska godkännandet under punkt 9?
- Vem ser till att djuren avlivas? Enligt föreskrifterna (L 55) är försöksledaren eller den som handhar djuren ansvariga och om dessa personer inte kan nås ska föreståndaren eller veterinären fatta beslut om detta.
- Att en veterinär har beslutat att ett djur ska avlivas eller leva vidare efter att försöket har avslutats om det etiska godkännandet inte kräver avlivning av djuret. Kontrollera att dessa beslut antecknas i journalen. Observera att ett djur dock inte får hållas vid liv efter försökets slut om djuret riskerar bestående smärta eller ångest. Kontrollera även hur dessa djur hålls.
- Att kraven vid frisläppning av vilda djur i försök 14 följs om försöket avslutas med att djuren släpps fria.

Det är mycket ovanligt men inte förbjudet att omplacera djur som sällskapsdjur efter försökets avslutande om inte veterinären eller den etiska nämnden har beslutat att djuren måste avlivas. Vid omplacering av djur som sällskapsdjur är det dock viktigt att det planeras ordentligt annars kan det ur djurskyddssynpunkt vara ett sämre alternativ. Kontrollera i så fall hur omplaceringen ska gå till.

Vid beskrivningen av försöket under punkt 8 i det etiska godkännandet ska slutpunkten anges. Sökanden ska också ange de kriterier som kan leda till att ett eller flera djur av djurskyddsskäl, måste tas ur försöket (avbrytningspunkt) och avlivas innan syftet med försöket har uppnåtts. Beträffande avlivning ska både metod och teknik anges. I det etiska godkännandet står det sällan exakt vilken dos avlivningsmedel som ska användas, den vanliga formuleringen är ”överdos”. I sådana fall bör du kontrollera om doseringen verkar vara rimlig. För att inte utsätta djuren för mer lidande än vad som är absolut nödvändigt är det viktigt att djuren inte hålls vid liv längre än vad som behövs.

Återanvändning av djur

Försök 10. Beslut om återanvändning har fattats av en veterinär

Kontrollera:

- Om en veterinär har beslutat att djuret får användas i ett nytt försök (återanvändning). Observera att en veterinär inte får fatta beslut om återanvändning om nämnden har beslutat att djuret inte får återanvändas. Kontrollera att dessa beslut antecknas i journalen.
- Hur rutinerna är uppbyggda vid sådana tillfällen? Hur informeras veterinären? Hur görs bedömningen att djuret får återanvändas?

- Har veterinären besiktigat djuret för att göra en bedömning om det är lämpligt att återanvända det? Detta ska göras om det inte är uppenbart obehövt.
- Att djur som återanvänds inte tidigare har använts i ett försök som har medfört betydande smärta, ångest eller annat likvärdigt lidande.

Om tiden för det etiska godkännandet har gått ut för djur som går i långtidsförsök och försöket fortsätter under ett nytt etiskt godkännande krävs inget återanvändningsbeslut.

För användning av djur där någon slags utrustning har opererats in för ett specifikt försök krävs inte heller något återanvändningsbeslut för själva försöket (operationen anses i dessa sammanhang inte som ett eget försök). Om dessa djur på grund av den inopererade utrustningen ska användas en gång till i ett nytt försök krävs dock ett återanvändningsbeslut.

16. Särskilda krav för försök med vissa djur

Privatägda djur

Försök 11 Användning av privatägda hundar och katter sker på ett korrekt sätt

Kontrollera:

- Att det finns en dispens från kravet på destinationsuppfödning utfärdat av Jordbruksverket eller Djurskyddsmyndigheten när privatägda hundar eller katter ska användas. Det vanligaste är att privatägda hundar eller katter används i kliniska försök på en veterinärklinik.
- Att djurägaren har informerats om vad det innebär att deras djur deltar i försöket och att det finns ett skriftligt medgivande av djurägaren. Om sjuka djur ingår i försöket är det också viktigt att djurägaren är medveten om avbrytningspunkten och slutpunkten t.ex. vid kliniska provningar. Kan djurägaren nå försöksledaren, veterinären, föreståndaren eller någon annan ansvarig om det behövs?
- Att djuren inte hålls på en försöksdjursanläggning utan i sin hemmiljö. Djuren får dock vistas på kliniken under provtagningar och andra försöksåtgärder. Djur som är med i försöket pga. att de har en viss sjukdom får självklart vara på kliniken under den tid som behövs på grund av behandling av sjukdomen.
- Att djuren inte utsätts för mer än vad som framgår av dispensen och det etiska godkännandet.
- Att försöken journalföras även för dessa djur.
- Att tillstånd att använda försöksdjur och det etiska godkännandet finns tillgängligt för all personal som deltar i försöket. Dvs. alla veterinärer och djursjukvårdare som tar prover och utför behandlingar ska veta vad djuren används till och varför. Detta gäller även om försöken utförs på olika kliniker.

Djur i bruksbesättningar

Försök 12. Användning av djur i bruksbesättningar sker på ett korrekt sätt

Kontrollera:

- Att djurägaren har informerats om vad det innebär att deras djur deltar i försöket och att det finns ett skriftligt medgivande av djurägaren. Om sjuka djur ingår i försöket är det också viktigt att djurägaren är medveten om avbrytningspunkten och slutpunkten t.ex. vid kliniska provningar. Kan djurägaren nå försöksledaren, veterinären, föreståndaren eller någon annan ansvarig om det behövs?

- Att tillstånd att använda försöksdjur och det etiska godkännandet finns tillgängligt för all personal som deltar i försöket. Dvs. alla veterinärer och djursjukvårdare som tar prover och utför behandlingar ska veta vad djuren används till och varför. Detta gäller även om försöken utförs på olika kliniker, av olika distriktsveterinärer osv.
- Att försöken journalföras även för dessa djur.

Vid tillståndsprövningen gör Jordbruksverket en bedömning om anläggningen, där försöket ska äga rum, är lämplig för verksamheten. Med bruksbesättningar menas sedvanligt hållande av lantbruksdjur eller hästar. En forskningsinstitution eller en anläggning som ägs av den som gör försök kan dock aldrig anses som en bruksbesättning. Om verksamheten får bedrivas i bruksbesättningar så står det i tillståndet.

Vid genomförande av försök i bruksbesättningar är det särskilt viktigt att komma ihåg att djurägaren kan bli en person som deltar i försök eller som ska bedriv tillsyn över försöksdjur.

Djur i djurparker

Försök 13. Användning av djur i djurpark sker på ett korrekt sätt

Kontrollera:

- Att försöken journalföras även för dessa djur.
- Att tillstånd att använda försöksdjur och det etiska godkännandet finns tillgängligt för all personal som deltar i försöket.
- Att människoapor och gibboner på anläggningar för offentlig förevisning inte används för annat än beteendestudier. Även beteendestudier kan innebära ett lidande för djuren. Därför är det särskilt viktigt att kontrollera hur sådana studier går till och vad djuren utsätts för. Det är väldigt begränsat vad som får göras på dessa djur. De får inte avlivas, utsättas för tvångsanordningar, operativt ingrepp, insprutning, blodavtappning, andra former av penetration av huden eller slemhinnor eller annat som kan medföra lidande för djuret.

Används utrotningshotade djur, se punkt 15.

Djur i naturen

Försök 14. Användning av djur som har infångats eller är fria i naturen sker på ett korrekt sätt

Kontrollera:

- Att eventuella villkor i användartillståndet är uppfyllda.
- Att försök på djur som infångats i naturen bara görs när det inte är möjligt att använda fångenskapsuppfödda djur av samma eller annan art.
- Om djuren ska släppas fria: kontrollera att det görs en hälsokontroll innan djuren släpps och vilka rutiner som finns för att värna om djurens välbefinnande. Behöver djuren övervakning efter eventuell narkos, vänjas till frihet, extra tillsyn i början, extra mat osv.?

Försök på djur som är fria i naturen kan exempelvis vara försök där djur förses med radiosändare eller beteendestudier i naturen. Det kan även vara försök där man fångar djur, gör vissa undersökningar och sedan släpper djuren fria igen, t.ex. elprovfiske. Även försök där man fångar vilda djur och sedan håller dem på en anläggning ingår i denna punkt. Användartillstånden till sådan verksamhet är ofta försedda med villkor. Sådana villkor kan vara t.ex. hur djuren ska ses till, hur infångandet ska ske eller hur länge djuren får hållas

instängda i t.ex. en fälla. Det är därför viktigt att kontrollera användartillståndet för denna typ av försök.

Vid eventuell frisläppning är det viktigt att djuren övervakas efter eventuell bedövning så att de inte skadar sig under uppvakningen eller att fiskarna efter elbedövningen inte är skadade så att de inte kan återhämta sig.

Används utrotningshotade djur, se punkt 15.

Utrötningshotade djur

Försök 15. Kraven för försök med utrotningshotade djur är uppfyllda

Denna punkt är troligen mest aktuell när det gäller försök på i Sverige vilt förekommande arter t.ex. på zoologiska institutioner samt på försök i djurparker.

Kontrollera:

- Att försök på utrotningshotade arter endast görs i syfte att bevara den berörda arten.
- Att den som utför försöken har alla tillstånd och undantag som krävs enligt artskyddsförordningen och CITES-konventionen (är främst aktuell på djurparker). Det kan vara bra att kontakta den handläggare på din länsstyrelse som har hand om artskyddsfrågor för att få råd och hjälp att kontrollera detta.

17. Särskilda bestämmelser för vissa djurförsök

Vävnadsprovtagning

Försök 16. Vid framställning och testning av genmodifierade möss och råttor tas inte vävnadsprov i större omfattning än vad som krävs

Kontrollera:

- Hur vävnadsprovet tas och om skelett- eller broskdelar skadats vid provtagning.

Vid framställning eller avel med genmodifierade djur krävs det ofta ett vävnadsprov för att bestämma djurens genuppsättning. Dessa prover får endast tas så att brosk- och skelettdelar såvitt möjligt inte skadas. Sådana prov kan tas i samband med märkning av djuren genom hack i öronen eller genom att sista biten av svansen klipps. Vid svansklippning bör provet inte omfatta mer än någon millimeter av den yttersta delen av svansen för att inte skada skelettdelar.

Injektationer vid immunisering

Försök 17. Injektationer vid immunisering utförs enligt föreskrifterna

Immunisering är en injektion med ett ämne som gör att kroppen bildar antikroppar.

Bestämmelserna i 3 kap 1-7 §§ L 55 gäller bara ämnen som ges i avsikt att framkalla en immunreaktion (bildning av antikroppar). Om syftet inte är att bilda antikroppar omfattas injektionen alltså inte av bestämmelserna även om vissa ämnen kan göra att kroppen bildar antikroppar som en oönskad biverkning (t.ex. allergisk reaktion).

Vid immunisering används ibland ett medel som förstärker effekten s.k. adjuvans. Dessa kan ibland vara väldigt irriterande för vävnaderna och det finns därför särskilda bestämmelser för

hur de får tillföras. En del adjuvans är långtidsverkande (depågivande). Ibland ger man en så kallad boosterinjektion, det innebär att man injicerar ämnet en gång till en tid efter den första för att få ökad effekt, jämför med grundvaccination som ibland ges flera gånger.

Bestämmelserna i 3 kap 1-7 §§ L 55 gäller enbart vid immuniseringar och inte vid andra injektioner med liknande metoder.

Kontrollera:

- Är det ett försök som innebär att djur immuniseras? Detta kontrollerar du förslagsvis i etiska ansökan innan du åker på inspektionen. Om det rör en immunisering – kontrollera punkterna nedan.
- Används något adjuvans?
  - Vilket adjuvans används? Även detta bör stå i det etiska godkännandet.
  - Ges injektion med adjuvans fler än en gång till varje djur (booster-injektion)? Detta kan du kontrollera i journalen. Kontrollera att de inte ger djuren upprepade injektioner med vävnadsirriterande adjuvans. Detta får endast ske vid ett tillfälle per djur. Kontrollera att intervallet mellan injektionerna är minst 4 veckor om man använder ett långtidsverkande adjuvans. Fråga i förväg eller på plats om adjuvans är vävnadsirriterande eller långtidsverkande. Ett relativt vanligt vävnadsirriterande adjuvans är Friends Complete Adjuvans (FCA).
  - Injiceras olje- eller gelbaserade adjuvans? Kontrollera i journalen att det inte ges i bukhålan eller i blodbanan.
- Ges injektioner i trampdyna, tass eller lymfknuta? Kontrollera att nämnden i så fall har beviljat dispens för det. Detta kan du kontrollera i godkännandet. Om de gör sådana injektioner kontrollera följande: att injektionsvolymen inte överstiger 100 µl, att bara ett bakben används och att djuren hålls på mjukt underlag.
- Ges injektioner i muskulaturen till mus eller andra djur av jämförbar storlek? Kontrollera att nämnden i så fall har beviljat dispens för det. Kontrollera även i journalen att injektionen görs under allmänbedövning och att volymen inte överstiger 50 µl.
- Ges injektioner i huden (intradermala injektioner) till mus, råtta, gerbil eller hamster (familjerna *Muridae* och *Cricetidae*)? Detta är förbjudet enligt 3 kap 1 § p.4 L 55 och nämnden har inte rätt att ge dispens från den bestämmelsen. Däremot kan Jordbruksverket göra det om det finns särskilda skäl, och har även gjort det i några fall. Kontrollera i så fall att villkoren i dispensen är uppfyllda förutom det som står i det etiska godkännandet. Förbudet omfattar alla slags injektioner oavsett om det sker med en nål eller på något annat sätt. Andra förbjudna sätt att injicera är metoder som använder sig av tryck för att spruta in en vätska (t.ex. biojector) eller metoder som tillför ämnet genom inskjutning av partiklar (t.ex. genegun).

Användning av hybridom

Försök 18. Användning av hybridom för produktion av antikroppar sker på korrekt sätt

Man kan ta fram celler som både producerar en viss typ av antikroppar och som dessutom förökar sig. På så sätt kan man producera antikroppar utan att använda djur. Man kan även injicera dessa celler i bukhålan på ett djur och på så sätt få fram antikropparna genom att ta ut den bukvätska (ascitesvätska) som bildats och som innehåller antikropparna. Denna metod är i grunden förbjuden. Det finns dock möjlighet för en djurförsöksetisk nämnd att medge undantag från förbudet. I så fall måste dock vissa villkor vara uppfyllda som behöver kontrolleras.

Kontrollera:

- Att mycket vävnadsirriterande adjuvans inte används.
- Att djuret vägs i anslutning till injektion av hybridomet och därefter minst varannan dag.
- Tillsyn sker minst två gånger dagligen sedan det börjat bildas fri vätska (ascitesvätska) i bukhålan.
- Tappning av ascitesvätskan sker senast när djuret visar ett ökat bukomfång eller vid nedsatt allmäntillstånd.
- Tappning görs på allmänbedövat djur eller avlivat djur.

Blodavtappning vid framställning av antikroppar

Försök 19. Kraven vid blodavtappning vid framställning av antikroppar är uppfyllda

Kontrollera:

- Sker blodavtappningen i samband med framställning av polyklonala antikroppar? I så fall kontrollera nedanstående punkter.
- Att blodavtappningen görs i överensstämmelse med det etiska godkännandet
- Att det inte tappas mer än 8 ml blod per kilo kroppsvikt.
- Att intervallet mellan tappningarna är minst 14 dagar om den maximala mängden blod tappas.
- Att sluttappningen som sker i samband med avlivningen, görs på medvetslösa djur.

Ledsjukdom hos smågnagare

Försök 20. Kraven vid försök med ledsjukdom hos smågnagare följs

Kontrollera:

- Är det ett försök med ledsjukdom hos smågnagare? I så fall kontrollera punkterna nedan – de gäller oavsett om djuren har sin ledsjukdom spontant (pga avel) eller om man framkallar den hos ett i grunden friskt djur. Om det inte rör ledsjukdomar kryssa i rutan ej aktuellt.
- Att det finns rutiner för undersökning av enskilda djur och eventuell understödande behandling och att dessa är utarbetade i samråd med en veterinär. Kontrollera även hur rutinerna ser ut? Försök med experimentell eller spontan ledsjukdom orsakar stora smärtor varför rutiner för kontroll av sådana djur och understödande behandling är ett krav.

- Att djuren hålls på ett lämpligt underlag. Inflammationen i lederna orsakar smärtor hos djuren, så ett mjukt underlag behövs för dessa. Observera att underlaget inte bör vara för luftigt så att djuren har svårt att ta sig fram i det pga det.
- Att foder och vatten är placerade så att djuren lätt kommer åt det. Djur med ledinflammation har svårt att röra på sig. Därför måste foder och vatten vara lätt tillgängligt.
- Att djuren ses till så ofta som det krävs för att avbrytningspunkt eller slutpunkt inte överskrids när sjukdomen har utvecklats.
- Att djurens allmäntillstånd inte är så nedsatt att djuren har slutat äta eller dricka.
- Om ledsjukdomen framkallas experimentellt, kontrollera att injektionen inte görs i trampdynan och hos mus inte heller i muskeln.

Toxicitetstest

Försök 21. Kraven på avbrytningspunkt och tillsyn vid toxicitetstester är uppfyllda

Kontrollera:

- Genomförs akuta toxicitetstester, dvs. gör man försök för att ta reda på ett ämnes giftighet genom att ge en hög dos under kort tid (ofta bara en gång)?
- Det är förbjudet att göra djurförsök bara för att få fram ett LD50/LC50-värde för ett ämne, dvs. information om ett ämnes giftighet. Kontrollera att så inte sker.
- Andra toxicitetstest är dock tillåtna med vissa villkor, dessa kallas ibland modifierade LD50/LC50-test. Bl.a. får avbrytningspunkten inte vara senare än vid det tidigaste tecknet på livshotande tillstånd eller betydande smärta, ångest eller annat likvärdigt lidande. Kontrollera att dessa krav uppfylls.
- Att det finns anvisningar för personalen om avbrytningspunkt och att dessa följs.
- Att tillsynen är anpassad till hur snabbt en försämring av djurets tillstånd kan förväntas. Det är viktigt att tillsynen sker i mycket täta intervaller vid snabbtverkande substanser eftersom djurens allmäntillstånd snabbt kan försämrats. Det är därför viktigt att anpassa tillsynsfrekvensen så att avbrytningspunkten inte överskrids för djuren.

LC50-värde är den koncentration av ett ämne (vid en förutbestämd dos) som dödar hälften av djuren i en försöksgrupp

LD50-värde är den dos av ett ämne (vid en förutbestämd koncentration) som dödar hälften av djuren i en försöksgrupp.

Testning av kosmetika

Försök 22. Villkoren för testning av kosmetiska och hygieniska produkter följs

Kontrollera

- Att inga djurförsök som syftar till att testa kosmetiska eller hygieniska slutprodukter utförs.
- Att inga djurförsök används för att testa beståndsdelar i kosmetiska eller hygieniska produkter om det finns validerade alternativa metoder.

18. Övrigt, försök

Övriga brister

Försök 23. Övriga brister

Här kan du skriva sådana brister du har noterat, men inte kunnat hitta någon lämplig punkt i checklistan att fylla i bristen på.